

СВДП В ПОЛИТИЧЕСКИЯ ЖИВОТ НА СЛЕДВОЕННА ГЕРМАНИЯ И ФРГ (1945 — 1969)

Галя Николова

Политическият живот на следвоенна Германия в значителна степен възражда традиции от времето на Ваймарската република, но твори нови субекти на активен обществен елит. Важен съставен елемент на този елит са политическите партии, включително и създадените след капитулацията на Третия райх. Те имат не само амбиции и цели, но и естествено място в една страна като Германия. Пъстрата палитра на политическа панорама на следвоенна Германия включва и създадената през 1948 г. Свободна демократична партия или партия на свободните демократи.

Нейните основатели са Теодор Хойс, Франц Блюхер и Томас Делер. Те обединяват всички привърженици на либерално-демократичното развитие на Западна Германия. В изданието през 1949 г. манифест, изработен от Ойлер, свободните демократи декларират: “СвДП се застъпва за системата на демокрация с твърдо правителство, което предлага против парламентарната система гаранция за това, че демокрацията ще остане предпазена от анархистични действия, които винаги са се проявявали като майчина утроба на тоталитарни стремежи”¹.

Действителното конституиране на СвДП става на 10–12 юни 1949 г. в Бремен на първия партиен конгрес. Той избира първия председател Т. Хойс, а за втори – Фр. Блюхер. Членове на ръководството стават: д-р Томас Делер (Бавария), Карл-Хуберт Швенике (Западен Берлин), Еберхард Вилдермут (Баден-Вюртемберг), д-р Херман Шефер (Хамбург), д-р Блек (Марбург), Ернст Майер (Шутгарт), Август-Мартин Ойлер (Херсфелд). В първите години партията не е централизирана. Тя представлява федерация на местните организации на лендерите. В Югозападна Германия и Франкония свободни демократи начело с Т. Делер се представят за партия на либералните среди. На север в Хамбург и другите приморски градове партията намира поддръжка сред делови кръгове,

стремящи се към либерализация на вътрешнополитическия живот и към отслабване на “студената война”. В Хесен и в Северен Рейн-Вестфалия, където към свободните демократи се включват много нацисти, партията стои “надясно” от ХДС. До създаването на ФРГ тя се включва в Икономическия и Парламентарния съвет с ХДС, а в отделни провинции влиза в съюз със СДП.

По своя социален характер СвДП представлява всички слоеве на средната класа и на основните монополистически групи, заинтересовани от реставрацията на германската държава. СвДП не съумява да стане масова партия. Тя е партия на избрани обединения, на предприемачи от средна ръка, средни чиновници и част от служещите. Броят на нейните членове през 1956 г. достига 130 хиляди, впоследствие числеността варира между 60 и 100 хиляди, а през 1972 г. – 58 хиляди. Данните за социалния състав на гласувалите за СвДП в началото на 60-те години говорят за различни социални слоеве на обществото: работници – 20%, “свободни професии” – 20%, селски стопани и служещи – по 15%, чиновници – 11%, пенсионери – 19%.

В продължение на първите 20 години от съществуването на ФРГ лидерите на СвДП не играят видима самостоятелна роля в политическия живот на страната. През 1949 – 1956; 1961 – 1966 и 1969 г. свободните демократи вземат участие в коалиционни правителства. В края на 60-те години ръководните постове в партията преминават към енергичната група на младите свободни демократи.

В партията се води политическа борба. Част от свободните демократи участват в коалиционни правителства с ХДС/ХСС. Друга част вдига бунт на депутатите, членове на СвДП, против министри – членове на тази партия, сляпо подчиняващи се на Аденауер (1956 г.). Резките изказвания против Ф. Й. Щраус (1962 г.) го принуждават да подаде оставка от поста министър на отбраната.

Политическите сили, обединили се под знамената на СвДП, отстояват пазарна икономика. “Сикската програма” на СвДП (в английската окупационна зона), приета на 4. 2. 1946 г., отбелязва: “Личната инициатива и свободната конкуренция увеличават производителността на стопанството, а частната собственост е важна основа за здрава икономика”². В своите програмни документи и изказвания в ландтазите (провинциални парламенти), в Икономическия съвет на американската и английската окупационна зона, а също и в Парламентарния съвет на Западна Германия, свободните демократи се обявяват против провеждането на демократична поземлена реформа.

В условията на значителни трудности при снабдяване на населението с основни продукти за потребление те се изказват против намесата на държавата в процесите на производството и разпределението, против отменяне контрола над цените и заплатите на работниците. СвДП е против декартелизацията, предвидена по Потсдамските споразумения. Тя настоява за по-нисък данък върху капитала и за съкращаване изплащането на едрата собственост във фонд "Изравняване на тежестта". Партията на свободните демократи издига искания, които християндемократите първоначално се стараят да избегнат: прекратяване на денацификацията и материална компенсация на лицата, пострадали от нея. СвДП призовава да се забрани дейността на Комунистическата партия и да се ограничи правата на профсъюзите³. През втората половина на 40-те години секретните служби на САЩ съобщават, че СвДП е в опозиция против левите.

В първите следвоенни години вътрешнополитическият курс на СвДП не получава подкрепата на широките социални слоеве в Западна Германия. СвДП остава по същество партия на западногерманския елит⁴. Тя не се стреми да се превърне в масова партия. Нейна опора са собствениците на едри и средни предприятия, лица със свободни професии, преподаватели във висши училища, високопоставени чиновници и служещи, а също протестантски дребни собственици, отнасящи се недоверчиво към християнсоциалното движение, тон в което дават политици от бившата католическа партия Център.

СвДП се ползва с най-голямо влияние в главните индустриални райони на Западна Германия: Рурската област (Северен Рейн-Вестфалия), Рейнско-Майнски район (Хесен), Шутгартски район (Баден-Вюртемберг), Хамбург, Бремен, а също Западен Берлин, в тези места, където политическата обстановка е най-напрегната. В провинциалните парламенти съществува ляво мнозинство⁵, а заедно с него възможност за социализация, с която ХДС се стреми да си осигури подкрепата на широките слоеве от населението. В тези райони много групи на едрият капитал, а също и на значителна част от дребните и средните слоеве от обществото отдават своето предпочитание на СвДП. Като най-надеждна "партия на собствеността" тя получава от 12–14 до 28–32% от гласовете на избирателите и съперничи на клерикалните политици за правото да стане център на обединение на финансовите и промишлените кръгове във

ФРГ. В други относително спокойни области на Западна Германия нейните позиции са слаби.

СвДП не изменя своята същност и в следващите години. Под въздействие на политическата обстановка в страната, възникнала в началото на 50-те години, консерватизмът във вътрешнополитическата програма придобива още по-силно изразена форма. Победата на блока на десните партии на изборите за Бундестаг през 1949 г. означава, че десният политически елит мобилизира своите привърженици с подкрепата на западните окупационни сили за постигане на успех⁶. При тези условия противоречията в лагера на десницата по въпроса за методите на налагане на своите позиции се изострят изключително много. На преден план излизат нови проблеми, свързани с външнополитическата ориентация, ремилитаризацията, икономическата политика, чието решаване бележи началото на нов етап от развитието на партийнополитическата система на ФРГ.

В СвДП процесът на поляризация придобива най-ярко изражение. Тя създава аморфна политическа платформа с единствено отчетлива концепция: антисоциализация. Всичко останало се подчинява на призива “Свобода и права на личността”⁷. В началото на 50-те години партията фактически се разпада на две социално и регионално очертани групировки – националлиберална и ляволиберална. Те започват борба за влияние и власт в партията.

Националлибералната групировка възниква на базата на партийната организация в Северен Рейн – Вестфалия, Хесен и Долна Саксония. Възглавяват я представители на монополистическите съюзи на тежката промишленост и банковия капитал, такива като фон Блюхер, А. М. Ейлер, В. Е. Пройскер (банкова къща “Харди и К.” – група “Дрезден банк”), Г. Велхаузен и М. Бланк (заедно с концерн Ганиел) и др., които в миналото са свързани с политически формации във Ваймарската република, в частност с Немската народна и Немската националнонародна партия, а впоследствие с политическия и стопанския апарат на нацистка Германия.

Към представителите на водещите промишлено-финансови кръгове се присъединява голяма група бивши функционери на националсоциалистическата партия и дейтели на политическия апарат на нацисткия режим, на който след войната се удава да проникне в северногерманската организация на лендерите на СвДП. Важна роля в националлибералната групировка играят също и сравнително млади националистически настроени политици, основно от средата на

бившите военни (Е. Менде, Е. Ахенбах, Г. В. Рубин, В. Вейер, В. Дьоринг, В. Шел).

Националлибералната групировка на СвДП включва представители на промишлено-финансовите среди, ориентиращи се към съюз с десните сили. Видният представител на СвДП Р. Майер, оглавяващ партията от 1957–1960 г., смята, че тази групировка “до мозъка на костите е антисоциалистическа” и се “приближава към национал-социализма”. В решенията на основните политически въпроси националлибералите се стремят към дясно-радикалния лагер и към десните сили в ХДС/ХСС.

През първата половина на 50-те години те се солидаризират с всички основни аспекти на политиката и нееднократно излизат с призив за обединение на СвДП с неонацистката Немска имперска, Немска консервативна, Немска партия в общонационална дясна партия⁸. След излизане от СвДП през 1956 г. мнозинството от националлибералите създават Свободна народна партия (СвНП), която встъпва в политически съюз с Немската партия (образувана е коалиция Свободна немска партия).

За разлика от националлибералната групировка, която има партийни организации, действащи в индустриалните центрове на Западна Германия с развита тежка промишленост, ляволибералното крило на СвДП се подкрепя от партийните организации в Баден-Вюртемберг, Рейнланд-Пфалц, Франкония и Ханзенските градове Хамбург и Бремен, райони с голяма тежест в металообработването, леката и хранителната промишленост, с развити търговско-транспортни функции. Сред тях могат да бъдат назовани собственикът и управителят на спедиционната фирма “Ристелхубертс кох форгер ГмбХ”, вицепрезидента на Международния съюз на спедиторите В. М. Радемахер, едър фабрикант на мебели, председателят на Обединените среднорейнски съюзи на строителите и Съюза на дървообработващата промишленост в Рейнланд-Пфалц К. Атценрот, големият производител на напитки О. Кохут и др.

Важни компоненти на ръководното ядро в тези групировки са представителите на едрите и средните слоеве (лица със свободни професии, университетски професори, високо платени чиновници и служачи), например президентът на съдебната палата в Дамберг Т. Делер, адвокатът Р. Майер, В. Науман, журналистът Е. Майер, председателят на обединените болнични каси, служителят Г. Шефер. Съюзът на представителите на деловите кръгове на отраслите на

промишлеността на група Б, на транспорта и търговията с либералните среди на средните слоеве е традиционен за германския ляв либерализъм. Западногерманските леви либерали се изявяват като преки наследници на ваймарската Немска демократична партия – и по-точно, на нейното дясно крило, в което от средата на 20-те години водеща роля играят аналогични сили. Техните лидери не са компрометирани в активно съгрудничество с нацисткия режим. За разлика от националлибералната групировка, ориентираща се към съюз с десните сили, левите либерали се стремят да заемат позиции в здравия либерален център.

Събраните в СвДП групировки съществено се различават по характера на доминиращите в тях сили и като следствие по своите политически ориентации. На единия полюс в тази партия стоят “кръговете на западногерманската тежка и военна промишленост”, а на другия “представители на средното съсловие и на мирната индустрия”.

Противоречията между тези сили са толкова големи, че СвДП в първите години от своето съществуване не успява да изработи обща програма по основните въпроси на външната политика. Единственият документ, одобрен от двете групировки, като не се смятат аморфните “Хапенхаймски решения”, приети на обединителния конгрес (1948), и “Бременската платформа” (1949), е т. нар. “Социална програма” (1952). Въпросите на социалната политика се оказват всъщност единственият пункт, по който “левите” и “десните” в СвДП успяват да постигнат консенсус. Консерватизмът на едните и радикализмът на другите са единствената основа, на която се обединяват. Въпреки това националлибералите настояват СвДП да провежда по-твърд вътрешнополитически курс, насочен срещу пресичане на антидържавната дейност на профсъюзите и левите партии. По тяхна инициатива мюнхенският конгрес на СвДП (септември 1951) приема резолюция, която квалифицира действията на ГКП, СДП и ОНП като “атаки срещу демократичната правова държава”⁹.

През 1952 г. организацията на СвДП в Северен Рейн – Вестфалия приема национална програма, която провъзгласява, че основното в настоящия момент е обединението на десните. Няколко месеца след това организацията на СвДП в Хамбург приема т. нар. “Либерален манифест”, отразяващ възгледите на левите свободни демократи. По същото време в Северен Рейн – Вестфалия свободните демократи се отказват от коалиция с ХДС и създават правителство

със социалдемократите. Ръководителите на партията започват да се разграничават от активните нацисти и да разгръщат енергична дейност в СвДП.

Публикуването на програмните заявления на дясното и лявото крило на СвДП предизвиква напрежение във вътрешната борба, обхванала партията от август 1952 г. В нейния начален етап, завършил с конгреса на СвДП в Бад-Емс през ноември същата година, на националлибералите се удава възможност да постигнат успех. Избраното ръководство е подчинено на тяхното влияние, а в качество на идейна платформа на СвДП е приета “Немската програма”. Господството на националлибералите се оказва кратко. Във връзка с делото В. Науман (държавен секретар на нацисткото министерство на пропагандата), арестуван през януари 1953 г., широка известност получават връзките на ръководствата на либералните лендерни организации в Северна Германия с тайни съюзи на бивши нацисти, разчитащи на СвДП. Скандалът, разразил се по този повод, нанася чувствителен удар върху влиянието на националлибералната групировка. Това дава възможност през юни 1953 г. в Любек да се свика извънреден конгрес на партията и да се анулират решенията, приети в Бад-Емс. На Любекския конгрес обаче ляволибералните сили не получават възможност окончателно да вземат връх. Националлибералите в лендерите, които субсидират либералната партия, продължават да стоят на здрави позиции. Конгресът приема компромисна “Икономическа програма” и предизборна платформа, в която се прави опит да се загладят противоречията между групировките, които нанасят отпечатък върху икономическите интереси и политическото представяне както на лявото, така и на дясното крило на партията. След излизане от партията през 1953 г. на много представители на националлибералната групировка¹⁰ ръководството на СвДП успява да изработи последователен вътрешнополитически курс, който намира отражение в програмата, приета на конгреса в Западен Берлин (януари 1957 г.).

Състоянието на западногерманската икономика през първата половина на 50-те години поражда спорове сред деловите среди. Те на свой ред налагат отпечатък върху програмните документи на групировките на СвДП. В “Немската програма”, а после в “Тезисите на СвДП”, приети през април 1956 г. в Бон, националлибералите напълно поддържат официалния курс на правителството в сферата на икономиката. Те изказват само едно пожелание към

западногерманското правителство – активно да понижи данъка върху печалбата на корпорациите. За разлика от тях в “Либерален манифест” на ляволибералите цялата държавна икономическа политика се подлага на остра критика. “Държавата – се казва в него – има право да се намесва (в икономиката) само там, където е недостатъчно отговорна дейността на нейните граждани или се нарушават принципите на свободната демокрация... Принципът на пазарното стопанство ... е претворен в живота към настоящото време само частично. Важни сфери на производството ... още не са включени в конкурентната борба, съществуват монополи, регламентира се външната търговия, а държавата оказва икономическо съдействие на едни групи и възпрепятства деловите инициативи на други. Произволът, създаден от държавата в икономическата сфера – завършва “Либерален манифест” – тласка ФРГ по пътя на ново тоталитарно развитие.”¹¹

Икономическите възгледи на левите либерали, изложени в този документ, впоследствие получават по-нататъшно развитие и се конкретизират в многобройни изказвания на техни лидери и в “Берлинската програма” от 1957 г.

Главна икономическа концепция на левите са исканията за възстановяване на частната конкуренция, за ограничаване на монополите, за отказ на държавата от всички форми на намеса в стопанските процеси. Левите либерали настояват за прекратяване регламентирането на външната търговия, за отказ на държавата от установяване на пределна цена на различни видове продукти, за осъществяване на свободна конкуренция в леката и хранителната промишленост, енергетиката, транспорта, жилищното строителство, преразглеждане и опростяване на стопанското законодателство, което по тяхно мнение създава непреодолими препятствия по пътя на свободното предприемачество и инициатива.

Левите либерали непрекъснато настояват коренно да се измени данъчната система, да се ликвидират неизгодните за малките и средните предприемачи занаятчийски данък и данък оборот и на нова основа да се балансира държавният бюджет. За разлика от въпросите на икономическата политика в сферата на промишлените производства, аграрната политика не предизвиква разногласия в либералния лагер. При всички свои разногласия по въпросите на вътрешната и външната политика обаче те се оказват единни, когато се решават въпросите на социалната политика спрямо заетите в

производството или за разширяване на държавно-социалното осигуряване. Дори след разкола на лидерите на СвДП и лидерите на националлибералите те постоянно си разменят реплики по повод на твърдата позиция на едни или други социално-икономически въпроси¹².

Според свободните демократи социалната политика трябва да обслужва на първо място потребностите на икономиката и ръста на производството. Неслучайно социалната програма на СвДП през 1952 г. първоначално се проектира като социално-стопанска. При такава постановка на въпроса за социалната политика, ориентирана към удовлетворяване на икономическите интереси, свободните демократи правят два извода: първо, социалната политика не трябва да усложнява процеса на натрупване на капитала; второ, тя е длъжна да стимулира ръста на производителността на труда. От тези свои позиции СвДП подлага на остра критика всички проекти на СДП и ХСД/ХСС, насочени към разширяване на държавно-социалното осигуряване.

Свободните демократи подлагат на резки нападки и системата за участие на работниците в управлението на производството, което по тяхно мнение разрушава механизма на пазара и до краен предел затруднява увеличаването на капитала. Т. Делер в една от своите речи в Бундестага през 1953 г. заявява: “Правото на участие в решаването на икономическите въпроси е несъвместимо с предприемаческата инициатива... те си противоречат ..., аз считам това (съучастие) за враждебно на икономиката”¹³. СвДП е против приетия в Бундестага през 1951 г. Закон за съучастие на наемните работници в работата на наблюдателните съвети на рудодобивната и металургичната промишленост.

Не по-малко негативно е отношението на свободните демократи и към закона за статута на предприятията от 1952 г., макар той да предоставя на работниците в производството ограничени права. Съгласно представената от самата СвДП сфера на компетенции на заетите в производството, тя се свежда до “съдействие” на ръководството на предприятието при решаване на персоналните дела в управлението на производствените и социалните учреждения, а също и до права за получаване на “текуща информация за икономическото състояние на предприятието”, както и възможност за консултации по някои стопански въпроси.

В социалната програма от 1953 г. се включват: 1. “План за въвеждане на регулирана работна заплата”, означаващ увеличение на

работната заплата на заетите в производството като част на нестабилен елемент, като се манипулира с размера, с който предприемачът получава възможност за разкриване и изчерпване до този момент на възможност за производствен ръст; 2. “Призови към работодателя”, осъществяващ примерно ръководство на хората, което трябва да способства за възприемане от работниците на напрегнатия производствен ритъм; 3. “Проект за участие на работниците в дохода на предприятието”, в което те работят, за да ги стимулира за работа при пълно отдаване на силите. От трибуната на западностранския конгрес на СвДП през 1957 г. Р. Майер, председател на партията, заявява, че опитите да се гарантира реална работна заплата чрез повишаване на тарифните ставки, както това изискват профсъюзите, ще стагнират развитието на националната икономика¹⁴.

През 40-те – 50-те години СвДП изиграва значителна роля в политическия живот на страната. Създадена от деловите кръгове – както докладват за СвДП американските секретни служби – с цел да защити икономическите интереси, т. е. интересите на едрите собственици, тя се обявява против всякакви преобразования. Партията мобилизира дребните собственици против исканията за аграрна реформа и национализация на ключовите отрасли на индустрията.

През 1960 – 1961 г. леволибералните сили са изместени от ръководството на СвДП от дясната групировка начело с Е. Менде, който запазва всички атрибути на предишната политика на СвДП в социалната сфера, ориентира се към сътрудничество с дясното крило на ХДС/ХСС по въпросите на икономиката и външната политика.

Органът на монополите вестник “Ханделсблат” формулира очакванията, които мощните икономически групи свързват със свободните демократи по следния начин: “В съюза с ХДС/ХСС (СвДП е длъжна) да бъде преди всичко в противовес на тези вътрешнополитически процеси, които заплашват превръщането в дирижирана политическа държава и бързо засилване влиянието на държавната власт във всички области на общественоекономическия живот”¹⁵. Увеличаващият се интерес на финансово-промишлените среди се определя и от редица други причини. Провалът на външнополитическия курс на К. Аденауер от “позиция на силата” става очевиден след 13 август 1961 г., т. е. издигането на Берлинската стена, и след формулирането на т. нар. “източна политика”. Инерцията на политическото мислене в редовете на ХДС/ХСС е прекалено голяма

и затова СвДП пропагандира по-гъвкав подход във взаимоотношенията със социалистическите държави.

В своя предишен вид обаче СвДП се оказва “несолидарна” партия. Представителите на монополите нямат особено доверие на левите либерали, оглавяващи партията през втората половина на 50-те години. В края на десетилетието те са изместени от ръководството. В него влизат: Е. Менде, В. Шел, В. Вейер, Г. В. Рубин, К. Граф, Е. Бухер, Р. Далгрюн, Л. Фунге, Х. Шарке, В. Дьоринг, В. Мишник и др. В предизборната платформа на партията от 1961 г., озаглавена “На свободния народ са нужни свободни демократи”, се внася положението: СвДП поддържа “концепцията, необходима от техническа и производствено-стопанска гледна точка”. “Групата на Менде” преразглежда позицията на партията по въпроса за членството на ФРГ в “Общия пазар”. Ако през юли 1957 г. фракцията на СвДП единодушно се изказва в Бундестага против ратифициране на договора за образуване на европейска интеграция, то през 1961 г. свободните демократи в своята предизборна платформа се обявяват за европейска интеграция. Плановите за създаване на “Общ аграрен пазар” обаче предизвикват съществени възражения както от страна на свободните демократи, така и от страна на ХДС/ХСС.

По въпросите на икономическата политика свободните демократи се обединяват с крилото на Ерхард от ХДС/ХСС. Подобно на него, СвДП отхвърля “всяко планово дирижиране”. Обявяват се за съхраняване на неолибералните методи на стопанисване.

Обновеният курс на СвДП получава широка поддръжка от деловите среди. По време на изборните кампании през 1961 г., които партията провежда под лозунга “заедно с ХДС/ХСС, но без Аденауер”, тя получава от “обществото невиджана от нея по-рано” сума от 13 млн. марки. По признание на Е. Менде тези пари са от Рехлинг, Хортена, Круп и от едри земевладелци. Щедрата финансова поддръжка позволява на СвДП да постигне голям успех на изборите през 1961 г. За нея гласуват 12,8%. В коалиционния договор между ХДС/ХСС и СвДП от 20 октомври 1961 г. са внесени положения, предвиждащи съкращаване на субсидии от държавния бюджет в социалната сфера.

На Дюселдорфския конгрес на СвДП, състоял се през май 1962 г., Е. Менде, В. Мишник и Х. Шарке се нахвърлят с резки нападки срещу тарифната политика на профсъюзите и съществуващите социални институции. През септември 1962 г. се провежда секретно

съвещание на представители на ХДС/ХСС, СвДП и предприемаческите съюзи, на което окончателно се гласува техният курс по въпросите на тарифната политика. Решава се работната заплата да се замрази, а продължителността на работния ден да не се намалява. Отказът на Общогерманския съюз на металурзите да подпише нови тарифни споразумения се натъква на решително противодействие от страна на работниците. Година по-късно Мюнхенският конгрес на СвДП се обявява за въвеждане на пенсия. Ръководейки се от съображения за подготовка на изборната кампания, управляващата коалиция (1964 – 1965) провежда чрез Бундестага закон за помощ на многодетните семейства и закон за социални помощи, който не изисква големи финансови суми и който ХДС/ХСС обещава да приеме още през 50-те години.

През юни 1966 г. се провежда Нюрнбергският конгрес на СвДП. Той се изказва против разширяване на разходите на федералния бюджет. СвДП се стреми да преодолее инфлацията и затова като залог за стабилизация на стопанството като цяло тя вижда “стабилността на валутата”. Това трябва да е изходната точка и цел на всички политически действия, посочва Е. Менде. “Принудени сме да избираме между ръст и стабилност, ние се изказваме в подкрепа на политиката на стабилност.”¹⁶ Не трябва да смятаме, че СвДП игнорира въпроса за нарастване и засилване на външноикономическата експанзия на ФРГ.

В края на 1966 г. възникват разногласия между ХДС/ХСС и СвДП по въпроса за федералния бюджет за следващата финансова година. Свободните демократи, облягайки се на решенията на Нюрнбергския конгрес, предлагат бюджетът да се балансира за сметка на съкращаване на неговите разходи в редица социални пунктове и съкращаване на субсидии за въоръжаване и помощ на развиващите се страни.

На 26 октомври президентът на ФРГ Х. Любке (ХДС) иска свободният демократ Р. Далгрюн да бъде уволнен от поста министър на финансите. Принудителното излизане на СвДП в опозиция я поставя в остра криза. Непопулярната социална програма я лишава от надежда за подкрепа от страна на широките слоеве на западногерманското общество. По външнополитическите въпроси свободните демократи се доближават до ХДС/ХСС на основата на разбирането за “обновление” на “източната политика”, но не могат да предложат реална алтернатива на правителството на т. нар. голяма

коалиция. Партията бързо губи своите избиратели и намалява своята численост.

През март 1967 г. един от лидерите на СвДП К. Флах обобщава, че СвДП се оказва пред избор: "... или път на бърза, твърда и безболезнена реформа, създаване на нова програма и обновление в състава на партията за завоюване на нови съюзници, или бавно, но неизбежно приближаване към гибел"¹⁷. Процесът на преразглеждане на програмните постановки на СвДП протича в условията на поляризация и противоборство на представените в нея политически сили. Особено остра борба се разгръща по въпросите на коалиционната и "източната политика". През март 1969 г. се появява готовност за сътрудничество със социалдемократите. Именно депутатите от СвДП в Бундестага и Бундесрата правят възможно избирането на социалдемократа Густав Хайнеман на поста президент на ФРГ.

След изборите на 28 септември 1969 г. СвДП протяга ръка на СДП и въпреки сдържаността на своите предишни лидери Е. Менде и Фон Кюлман-Шум се включва в правителството, оглавено от Вили Брандт. Този поврат не минава без загуби за партията. От нея се отделя дясната част на привържениците ѝ, които дават своите гласове за ХДС. Повратът наляво довежда в партията представители на по-младото поколение, привърженици на либералния курс. "Едва изкачила се на политическата сцена в резултат на изборите през 1969 г., отбелязва С. Хафнер, СвДП получава по-голям шанс от времето на своето създаване, именно тя, а не ХДС, да стане фактически доверена в схемата на политическата система в държавата и правителството."¹⁸

Това се потвърждава в следващите десетилетия, в които партията демонстрира способност за тактическо маневриране в името на запазване участието ѝ в управлението на ФРГ.

БЕЛЕЖКИ

¹ Bertsch, H. Die FDR und der Deutsche Liberalismus 1789 – 1963. Berlin, 1966, S. 212.

² Zweimal Deutschland, Lehrbuch für Politik und Zeitgeschichte. Aus: E. Thurick, H. Endlich, Frankfurt/M., Berlin/W., München, 1970, S., 101: Vergessene Programme oder: woran CDB, FDP und SDP nicht mehr erinnern werden wollen. Vorstellungen zum Neubeginn 1945. Frankfurt/M., 1976, S. 90.

³ **Hoffman, W.** Versuch und Scheitern einer gesamtdeutschen Demokratischen Partei 1945 – 1948. München, S. 12.

⁴ Einige Probleme der Entwicklung der FDP und ihrer sozialökonomischen Programs 1945 – 1957, O. W. Wischjow, S. 76.

⁵ Освен провинцията Северен Рейн – Вестфалия и Баден Вюртенберг.

⁶ СвДП, събрала 11,9% от гласовете, съставя коалиция с ХДС/ХСС и получава три министерски поста в правителството.

⁷ **Programme der politischen Parteien in der Bundesrepublik**, S. 226.

⁸ **Mende, E.** Die FDP: Daten, Fakten. Hintergründe. Stuttgart, 1972, S. 260.

⁹ **Dokumente**, Bd. 4, 395, 404.

¹⁰ Окончателно отделяне на “националлибералите” от СвДП става през 1970 – 1972 г.

¹¹ **Dokumente**, Bd. 6, 297–298, 302–304.

¹² **Die Deutsche Partei**. Bonn, 1957, S. 27.

¹³ **Dehler, T.** Reden und Aufsätze, Köln, Opladen, 1969, S. 79–85.

¹⁴ Der 8. Bundesparteitag der FDP, 1957, S. 43.

¹⁵ Handelsblatt, 1962, 28 Mai.

¹⁶ Bundesparteitag der FDP in Nürnberg, S. 18.

¹⁷ **Flach, K. H.** Liberaler aus Leidenschaft. München, 1977, S. 107.

¹⁸ **Flach, K. H.** Erhards schwerer Weg. Stuttgart, 1963, S. 78.